

Kristina Riman

Slovenski pisci u Hrvatskoj kao graditelji slovensko-hrvatskih odnosa

Veze između Slovenije i Hrvatske njeguju se dug niz godina. Najviše su slovensko-hrvatskim vezama pridonosili oni pojedinci koji su svojim podrijetlom i djelovanjem povezivali te dvije zemlje. Stoga se u radu promatraju tekstovi slovenskih autora koji su dio svojega života proveli u Hrvatskoj i u njoj se ostvarili u različitim profesionalnim aktivnostima. Na temelju publicističkih tekstova koje su u različitim novinama i časopisima objavljivali književnici i kulturni djelatnici Stanko Vraz, Ivan Tomšić, Ljudevit Tomšić, Josip Starè i Janko Barlè upoznaju se slovensko-hrvatski odnosi krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Uvid u publicističke tekstove na temelju postavki teorije recepcije ukazuje na to da su autori izvještavali hrvatsku i slovensku publiku o aktualnostima na društvenom, kulturnom i književnom planu koristeći velik broj svojih napisa s ciljem upoznavanja implicitnih čitatelja sa zbivanjima u neposrednom susjedstvu i jačanja slovensko-hrvatskih veza i odnosa.

Ključne riječi: slovensko-hrvatske veze, književnost, novine, časopisi.

Slovene Writers in Croatia as Connectors within Slovenian-Croatian Relations

The connections between Slovenia and Croatia have been nurtured for many years. Most contributions to Slovenian-Croatian relations have been made by individuals whose origins and activities connected these two countries. The paper reviews texts by Slovene authors who, at some point in their life, resided in Croatia and were recognised in different professional fields. Slovenian-Croatian relations in the late 19th and early 20th centuries are presented through publications in various newspapers and magazines, with articles by writers and cultural workers Stanko Vraz, Ivan Tomšić, Ljudevit Tomšić, Josip Starè and Janko Barlè. Analysis of journalistic texts, based on reception theory principles, suggests that these authors reported the current social, cultural and literary agenda to the Croatian and Slovene audience, many of their writings having the aim of introducing the implicit readers to information about events in their immediate surroundings and strengthening Slovenian-Croatian relations and connections.

Keywords: Slovenian-Croatian connections, literature, newspapers, journals.

Correspondence address: Kristina Riman, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište u Puli / Faculty of Educational Sciences, Juraj Dobrila University of Pula, Ronjgova 1, 52100 Pula, Croatia, e-mail: kriman@unipu.hr.

Slovenski pisci na Hrvaškem kot graditelji slovensko-hrvaških odnosov

Vezi med Slovenijo in Hrvaško se negujejo že vrsto let. Najbolj so na slovensko-hrvaške povezave vplivali tisti posamezniki, ki so s svojim poreklom in delovanjem povezovali ti dve državi. Prav zato so v prispevku analizirana besedila slovenskih avtorjev, ki so del svojega življenja preživeli na Hrvaškem in se tudi tam izpopolnili v različnih profesionalnih aktivnostih. Na osnovi publicističnih besedil, ki so jih v različnih novicah in časopisih objavljali književniki in kulturni delavci Stanko Vraz, Ivan Tomšić, Ljudevit Tomašić, Josip Starč in Janko Barle, je možno spoznati slovensko-hrvaške odnose ob koncu devetnajstega in na začetku dvajsetega stoletja. Vpogled v publicistična besedila na osnovi načel teorije recepcije nakazuje, da so avtorji hrvaškemu in slovenskemu občinstvu poročali o aktualnostih na družbenem, kulturnem in knjižnem področju ter ob tem uporabljali veliko število svojih zapisov s ciljem, da se implicitni bralci seznanijo z dogajanjem v neposredni soseščini ter s tem posledično tudi krepijo slovensko-hrvaške vezi in odnos.

Ključne besede: slovensko-hrvaške vezi, književnost, novice, časopisje.

1. Uvod

Veze između Hrvata i Slovenaca vrlo su intenzivne i trajne. Sve je veći broj istraživača koji promatraju hrvatsko-slovenske odnose na različitim razinama, u različitim vremenima i iz perspektive različitih znanosti. Vera Kržišnik-Bukić (2006) temeljito je istraživala život Slovenaca u Hrvatskoj i na temelju svojih spoznaja navela je velik broj pojedinaca koji su svojim djelovanjem zadužili i slovenski i hrvatski narod. Međutim već i sama autorica upozorava na to da je velik broj onih javnih djelatnika koji su barem svojim podrijetlom Slovenci (Kržišnik-Bukić 2006, 61) uvršten u popis zaslužnih Hrvata, iz čega proizlazi da ih hrvatska javnost nije prepoznavala kao pojedince koji se na bilo koji način razlikuju od većine. O tome da stariji istraživači nisu posebnu pozornost posvećivali Slovencima u Hrvatskoj piše i Vitomir Belaj (1995) i to tumači činjenicom da su se pripadnici slovenskog naroda u Hrvatskoj brzo i jednostavno asimilirali, pa ih stoga etnolozi nisu prepoznavali kao pripadnike manjinskog naroda. Možemo pretpostaviti da je na takav stav hrvatske javnosti prema Slovencima utjecao i njihov dugogodišnji odnos u kojem su pojedinci tijesno surađivali u različitim područjima javnoga života, a koji se intenzivirao u vrijeme hrvatskoga narodnog preporoda. Takva suradnja, u prvom redu na kulturnom i društvenom planu, utjecala je na to da se i u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća intenziviraju hrvatsko-slovenske veze, naročito između Ljubljane i Zagreba.

Brojni autori (Gantar Godina 2004, 2006, Kržišnik-Bukić 2006) ističu drugu polovicu 19. i početak 20. stoljeća kao period u kojem su veze između Hrvatske i Slovenije intenzivne, a uvidom u tiskovine koje su bile objavljene u

tom vremenu možemo uočiti i da su značajnije dokumentirane. Pritom valja uočiti da događanja u Hrvatskoj, naročito Zagrebu, u slovenskom tisku najčešće dokumentiraju Slovenci. Može se pretpostaviti da je to zato što su svojim izvješćima željeli upoznati slovensku javnost o događanjima kojima svjedoče u susjednoj zemlji u okvirima Austro-Ugarske Monarhije. Oni su također bili vični slovenskom jeziku, pa su, može se pretpostaviti, urednici slovenskih časopisa rado primali i objavljivali njihove tekstove. Međutim isti su autori najčešće objavljivali svoje priloge o događanjima u Sloveniji u hrvatskim časopisima, što možemo tumačiti njihovom potrebom da hrvatskoj čitalačkoj publici približe događanja iz svoje slovenske domovine.

Ako se uzme u obzir činjenica da je tisak bio vodeći masovni medij u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća, možemo zaključiti da su u njima bili objavljivani tekstovi relevantni za to doba, odnosno da su autori tih tekstova bili uvaženi i prihvaćeni u javnom životu kao dokumentaristi zbivanja kojima svjedoče. Pritom treba imati na umu da novine i časopisi u 19. stoljeću nisu zadovoljavali isključivo čitateljsku potrebu za informiranjem, već i čitav niz drugih potreba, među kojima treba istaknuti književno i literarno stvaralaštvo. Tu činjenicu među prvima ističe Stanko Vraz, koji časopise naziva književnim hambarima (Brešić 2005, 11). Neki su časopisi veliku pozornost posvećivali upravo literarnim tekstovima, pa je na temelju toga upravo Vraz odredio temeljna svojstva časopisa, po kojima se razlikuju od novina. Prema Vinku Brešiću (2014, 30–31), Vraz je razlikovao one književne listove te tjednike i dnevnike, kao njihove podvrste, čiji je zadatak bio izvještavati o književnim stvarima od književnih časopisa, koje dijeli na opće i specijalne, za koje smatra da se trebaju baviti književnim stvarima i trijezno ih rasuđivati. Josip Horvat (2003, 17), koji piše o povijesti novina u Hrvatskoj, ističe da je upravo ta javna djelatnost najviše utjecala na narodni život, pri čemu naglašava doprinos ostvarenju jedinstvenog pravopisa i zajedničkog književnog jezika. Na temelju toga možemo zaključiti da su i novine i časopisi u Hrvatskoj, s obzirom na to da im je temeljno izražajno sredstvo riječ, u svojim začecima u velikoj mjeri prednost davali književnim tekstovima. Međutim izdavanje časopisa u prvom je redu društveni čin, što znači da je svako pokretanje časopisa vezano uz ideju o njegovu mjestu, ulozi i aktualnosti (Barthes 1971, 171–172). U skladu s tim časopisna se produkcija pokazuje kao specifičan primjer društvene prakse unutar koje se verbaliziraju i usustavljaju pogledi na svijet (Brešić 2005, 128–129). Razvojem periodičkog tiska informativni tekstovi dobivaju prednost pred literarnima, barem kada se radi o novinama. Srećko Lipovčan (2003) te tekstove klasificira kao publicističke vrste koje imaju dominantnu funkciju informiranja (izvještaji, prikazi, rasprave, traktati, dijalози, intervjui, razgovori reportaže i vijesti) ili vrednovanja (osvrsti, komentari, uvodnici, kritike, ogledi, feljtoni i polemike). U ovom će se radu na temelju pojedinih publicističkih vrsta nastojati ustanoviti koje su informacije o hrvatsko-slovenskim odnosima bile relevantne i zanimljive čitateljskoj publici te

što su autori pojedinih tekstova željeli istaknuti kao aktualnosti u suvremenoj društvenoj praksi.

46

2. Stanko Vraz i počeci hrvatske publicističke produkcije

Velik je broj Slovenaca koji su se našli u situaciji u kojoj su imali prilike svojim djelovanjem, u prvome redu pisanjem, pridonijeti jačanju veza između hrvatskog i slovenskog naroda. Najpoznatiji među njima svakako je bio Stanko Vraz (1810–1851). Svojim se djelovanjem upisao u prvom redu u povijest hrvatske književnosti, kao ilirac iz Štajerske, čije je djelovanje bilo obilježeno intenzivnim književnim i publicističkim radom.

Stanko Vraz želio se afirmirati u slovenskoj književnosti, i to na taj način da svoje radove objavljuje u časopisu Čbelica,¹ ali nije uspio ostvariti suradnju sa slovenskim kolegama (Drechsler 1909, 9–15). Stoga je počeo intenzivnije surađivati s nositeljima hrvatskoga narodnog pokreta, u početku s Ljudevitom Gajem,² koji ga je privolio na suradnju, a kasnije i s ostalim sudionicima. Tako je Vraz u hrvatskoj književnosti najpoznatiji po svom ljubavnom kanconijeru Đulabije, zbirci pjesama koja po svojim značajkama predstavlja novost u hrvatskoj književnosti i afirmira preporodnu književnost kao umjetnički validnu.

Iako se profesionalno ostvarivao u okviru hrvatske književnosti, Vraz je i dalje nastojao djelovati i na slovenskim prostorima. S Francom Miklošičem namjeravao je pokrenuti almanah Cvetlice, međutim njegova ideja nije naišla na potporu kolega. U slovenskim je časopisima sudjelovao samo kao sakupljač pjesama i prevoditelj (Drechsler 1909, 19).

Na hrvatskim je prostorima Vraz značajan i po tome što je bio jedan od utemeljitelja časopisa Kolo.³ Taj je časopis Vraz počeo izdavati kao odgovor na potrebu da se u hrvatskoj književnosti otvori prostor za objavu tekstova koji će se baviti književnošću i kulturom, a ne prvenstveno politikom.

Osim književnim tekstovima Vraz se posvetio i književnoj kritici. Svojim je prikazima i kritikama nastojao približiti slovensku književnost hrvatskoj publici. Kao primjer Vrazova rada može se navesti tekst Urbana Jarnika *Obraz slovenskoga narječja u Koruškoj*, koji je, popraćen Vrazovim uvodom i opaskama, tiskan u prvom broju Kola (Jarnik 1942). Pritom treba imati na umu i okolnosti u kojima je Vraz stvarao, a odnose se na temeljno značenje ilirstva kao ideje o zajedništvu slavenskih naroda, u koju su njezini idejni začetnici željeli uključiti i Slovence (Petre 1939, Rahten 2008). U tom se smislu inzistiralo, a to je činio i Vraz, na zajedništvu i jedinstvu slavenskih naroda i nije bilo neuobičajeno da se slavenski narodi povezuju. Navedeni primjer tek je pokazatelj općeg trenda koji je u to vrijeme vladao ne samo na području hrvatsko-slovenskih odnosa već i odnosa među ostalim slavenskim svijetom (Ciliga 1970, Leto 2004).

3. Braća Tomšić – urednici časopisa za djecu i mladež

Stanko Vraz nije bio jedini Slovenac koji je na hrvatskim prostorima utemeljio časopis relevantan za hrvatsku javnost. Za promatranje slovensko-hrvatskih odnosa, naročito kada se radi o publiciranju časopisa, značajan je rad dvojice Slovenaca, braće Ivana i Ljudevita Tomšića. U knjizi koju je posvetio braći Velimir Deželić naglašava činjenicu da su se oba brata ostvarila u narodu u kojem su živjela te da je njihov angažman primjer na temelju kojeg bi Slovenci i Hrvati trebali surađivati:

47

Zaista rijedak slučaj. Dva brata zaslužna su tako da su našli kolo štovatelja, koji im postavljaju ploče. Ali još je redji slučaj, da dva brata dobivaju ploče od dva plemena, koja imaju svoje posebne književnosti. Ivan ju je dobio od Slovenaca, a Ljudevit od Hrvata. Dva brata od dva bratska plemena. I tako će na onoj čednoj slovenskoj kući ovim spomen-pločama biti plastički izražen jedan on najvećih ideala hrv. i slovenskoga naroda. Ona kuća bit će vidljivi znak onoga, što svaki čestiti Hrvat i Slovenac u svom srcu goji (Deželić 1907, 4).

Ivan Tomšić život je proveo u Sloveniji. Iako je po obrazovanju bio učitelj, bavio se i publicističkim radom. To što je bio učitelj utjecalo je na njegov publicistički rad, a ogledalo se u prvom redu u odabiru tema koje je objavljivao te u recepcijskoj usmjerenosti časopisa što ga je utemeljio i dugo vremena uređivao. Napisao je i preveo čitav niz djela koja je namijenio djeci i mladeži,⁴ ali i poučnih tekstova koje je namijenio odraslima.⁵ Bio je dugogodišnji urednik dječjeg časopisa Vrtec, a svoje je priloge objavljivao u ostalim slovenskim časopisima (za odrasle) kao što su Kmetijske in rokodelske novice, Učiteljski tovariš, Slovenski glasnik, Primorec, Besednik i drugi.

Ljudevit Tomšić rano se počeo baviti literarnim radom. Prvi mu je rad objavljen u Šolskom prijatelju kada je imao tek deset godina (Deželić 1907, 16). Još kao učenik ljubljanske gimnazije pokrenuo je rukopisni list Vneti Slovenec, a kasnije litografirani list Torbica, zbog čega su ga isključili iz gimnazije,⁶ pa je školovanje nastavio u zagrebačkoj gimnaziji. Školovanje mu je olakšao Ivan Macun⁷ tako što mu je omogućio polaganje ispita na njemačkom jeziku.⁸

Ljudevit Tomšić svoje je tekstove objavljivao u Gajevim Narodnim novinama i Danici ilirskoj. Nakon što je završio učiteljsku školu, zaposlio se u Karlovcu, gdje je počeo objavljivati list Karlovački viestnik, u kojem je objavljivao i vlastite tekstove, ali ih nije potpisivao. U Zagrebu je pokrenuo Pučke novine: časopis za gospodarstvo, obrt i domaći život. Ljudevit Tomšić posvetio se i časopisima za mlade, pa je najprije pokrenuo list za mladež Zlatni orasi,⁹ zatim je radio oko osnutka dječjeg časopisa Smilje, da bi 1873. godine počeo izdavati i uređivati list za mlade Bršljan¹⁰ (Crnković & Težak 2002, Pašagić 2003, Batinić 2004). O časopisu svjedoči i Janko Barlè, koji je za časopis Dom in svet napisao sljedeće:

Ob novem letu je počel izhajati v Zagrebu pod uredništvom Lj. Tomšića nov list za mladino, Bršljan, kateri je pa že pred nekaterimi leti izhajal. Hrvatska mladina nima toliko izbirati, kaj naj čita, kakor naša. Nežna mladina naj bi imela tak in pa tako urejevan list, kako je naš Vrtec, a mladini srednjih in pa višjih deklinških šol naj bi dajal primeren list zdrave hrane. /.../ Zdi se nam pa vendar, da niso Hrvatje pri svoji mladini dosti pazljivi, kar ni izvestno bez slabih nasledkov. Mladina hrvatska ima premalo primerne berila, pa je li potem čudno, da poseza tudi po onem, za kar ni še zrela. /.../ Zatorej tem bolj veselo pozdravljamo novi list Bršljan kateri je namenjen mladini, a da bode dokaj izvrsten, pričajo nam do sedaj izišli številki in pa Tomšićevo ime (Barlè 1889a, 49).

Iz ovih se riječi može zaključiti da je Ljudevit Tomšić uvidio potrebu za stvaranjem još jednog časopisa za djecu (istovremeno u Hrvatskoj izlazi časopis Smilje, koji izdaje Hrvatski pedagoški zbor) upravo na temelju usporedbe s brojem i vrsnoćom časopisa na slovenskim prostorima, te da se ugledao, između ostaloga, i na angažman brata Ivana oko časopisa Vrtec.

Istovremeno je Ljudevit Tomšić surađivao i u drugim časopisima za djecu i mladež, ali i za odrasle: u Školskom prijatelju je npr. objavio studiju o slovenskom biskupu, pod naslovom Biskup Slomšek kao pedagog, te članak Današnji položaj slovenskih pučkih učitelja, a književne tekstove objavljivao je u slovenskom časopisu Učiteljski tovariš te slovenskom časopisu Vrtec.

4. Josip Starè – redoviti izvjestitelj slovenske publike o prilikama u Zagrebu

Među Slovencima koji su u to vrijeme živjeli u Hrvatskoj i objavljivali priloge u Sloveniji bio je i Josip Starè.¹¹ On se redovito javljao u slovenskom tisku Pismima iz Zagreba, objavljenima u časopisu Ljubljanski zvon, te je detaljno izvještavao o suvremenim događanjima u hrvatskom glavnom gradu, ali i o njegovoj prošlosti. Svako od Pisama bavilo se određenom temom za koju je Josip Starè procijenio da će biti zanimljiva slovenskim čitateljima. Tako on piše o Matici ilirskoj (kasnije Matici hrvatskoj)¹² (Starè 1881a, 1886, 1887a, 1887b), Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti (danas Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti)¹³ (Starè 1881b), Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu¹⁴ (Starè 1881c), Društvu Sv. Jeronima¹⁵ (Starè 1881d), Augustu Šenoi (Starè 1882), hrvatskoj glazbi i glazbenicima (Starè 1883a), hrvatskim obrazovnim ustanovama (Starè 1883b, 1887a), Zagrebu i njegovim stanovnicima (Starè 1884, 1885a), hrvatskom jeziku i narodnom preporodu (Starè 1885b), likovnoj umjetnosti (Starè 1885c), zagrebačkim crkvama (Starè 1885d), književnosti i književnim časopisima (Starè 1887a, 1887b, 1889) i ostalim segmentima zagrebačkog života.

U Pismima iz Zagreba Starè se obraća svojoj slovenskoj publici tako što opisuje Zagreb uspoređujući ga s Ljubljanom, odnosno uopće uspoređujući hrvatski i slovenski način života, pritom pronalazeći sličnosti. Osim što uspoređuje

gradove, Starè pronalazi sličnosti između obaju naroda i u poslovicama: “Ljubo doma, kdor ga ima.’ pravi slovenski pregovor, hrvaški pa isto misel še lepše in določneje izreka v besedah: ‘Moja kućica, moja slobodica.’” (Starè, 1889, 34).

O sporadičnom izvještavanju drugih slovenskih autora u slovenskim časopisima o zbivanjima u Hrvatskoj, naročito o onima u hrvatskoj kulturi i književnosti, Starè izvještava:

Razen društvenega glasila je akademija do današnjega dne izdala 12 knjig Starin, 11 knjig starih hrvatskih pisateljev, 11 knjig zgodovinskih spomenikov, 3 knjige juridičnih spomenikov, 17 knjig razne vsebine ter 1. zvezek velikoga hrvatskega slovarja, o katerem je Zvon u 2. številki prinesel obširno poročilo in priporočilo od g. Levstika (Starè 1881b, 217).

U prilog činjenici da su upravo Pisma iz Zagreba, namijenjena Slovencima, ali su imala odjeka i kod hrvatskih čitatelja, bila primjer slovensko-hrvatske suradnje svjedoči i obraćanje Ivana Trnskog¹⁶ uredništvu Ljubljanskog zvona, koje je i objavljeno u cijelosti:

Slavnomu uredničtvu ljubljanskoga Zvona, Liepa hvala na uvrštaju Starètova pisma o mojoj svečanosti 6. broj Zvona i liepa hvala što mi je slavno uredništvo dva primjerka toga broja, jedan u Zagreb, drugi u Kamnik, gdje sada boravim, dostaviti izvolilo. Dični me Slovenci odlikovahu svojom pažnjom za mladih ljeta, kao i sada na kraju mojega vieka, Slovenka je bila moja nezaboravljena pokojna druga, možete mi vjerovati, da sam svih Slovenaca i slavnoga uredništva iskreni štovalac i prijatelj Ivan Trnski (Trnski 1887, 442).

Na temelju te zahvale možemo zaključiti da je postojala publika koja je bila zainteresirana za zbivanja u susjednim zemljama, odnosno da su brojni intelektualci pratili zbivanja koja su se smatrala relevantnima kod susjeda. Takve pojave također govore u prilog činjenici da je slovenskim i hrvatskim zemljama stalo do zajedništva, barem kulturnog, ako već ne i političkog, te da su brojni javni djelatnici imali potrebu pratiti zbivanja u susjedstvu i, po potrebi, djelovati u skladu s njima.

Starè je svojim napisima o slovenskoj književnosti bio prisutan i u hrvatskom tisku. Tekstove je objavljivao u Viencu, u razdoblju od 1879. do 1883. godine (Mitrović 2004, 373).

5. Janko Barlè – plodan izvjestitelj o zbivanjima u hrvatskom i slovenskom kulturnom životu

To je vrijeme poznato po brojnosti autora koji su sporadično svojim dokumentarističkim tekstovima povezivali hrvatske i slovenske prostore. Jedan od najplodnijih među njima svakako je bio Janko Barlè.¹⁷ Taj je zagrebački kanonik

ostavio dubok trag u društvenom životu Zagreba. Iako se danas uglavnom prepoznaje njegovo djelovanje kao svećenika, povjesničara, etnologa i urednika časopisa Sv. Cecilija, Janka Barlèa može se cijeniti i po tome što iza sebe ostavio i velik broj literarnih i publicističkih tekstova, na temelju kojih ga možemo promatrati kao iznimno produktivnog autora. Valja naglasiti da je napisao velik broj pjesama i pripovijedaka za djecu i odrasle, zapisivao je usmenoknjiževne tekstove, pisao je znanstvene i stručne radove iz različitih područja znanosti.

Za potrebe ovoga rada izdvojili smo i popisali tekstove koje je Barlè objavio u hrvatskom i slovenskom tisku kako bi čitalačku publiku upoznao s kulturnim i društvenim događanjima u Hrvatskoj, odnosno Sloveniji. O hrvatskim aktualnostima redovito je pisao u slovenskom časopisu *Dom in svet*. Njegovi su tekstovi donosili novosti o hrvatskim književnim izdanjima i događajima u raznim udruženjima. O zbivanjima u slovenskom književnom i društvenom životu Barlè je izvještavao u hrvatskim časopisima *Prosvjeta* i *Katolički list*. I u hrvatskim je časopisima uglavnom izvještavao o književnim događanjima u Sloveniji. Objavljivao je i manji broj ostalih dokumentarističkih tekstova poput nekrologa, prikaza i slično.

S obzirom na sadržajnu usmjerenost Barlèovih zapisa u slovenskim periodičkim publikacijama i s obzirom na temu tih napisa navedene tekstove možemo razvrstati u nekoliko skupina.

5.1 Književni prikazi hrvatskih izdanja u slovenskim časopisima

Tijekom svojeg izvještavanja o novim hrvatskim tiskovinama Barlè je donosio kratke prikaze knjiga i osvrt na autorovo djelovanje te je ponekad i vrednovao tekstove u skladu sa svojim horizontom očekivanja. Promatrajući zapise u rubrici *Hrvaško slovstvo* u časopisu *Dom in svet*, može se ustanoviti da je Barlè nastojao obavijestiti slovenske čitatelje o velikom broju publikacija koje su u Hrvatskoj objavljene. Tako on navodi izdanja poznatih hrvatskih književnika poput Augusta Šenoèa, za kojeg pretpostavlja da je poznat njegovoj publici: "O Šenoi ne bodem govoril, ker ga mora poznati vsaki Slovenec" (Barlè 1888d, 127). Vrlo je detaljno opisao njegovu publikaciju *Sabrane pripoviesti*, pri čemu je najviše prostora posvetio romanu *Zlatarovo zlato*. Nakon što je prepričao radnju romana, Barlè ističe:

Naj omenim le, da je povest pisana l. 1871 in da je v hrvatskem slovstvu prva svoje vrste, zato bi jo mogli nazvati 'prvim hrvatskim romanom' (ker Kraljevičev: 'Požeški djak. Prvi naški izvorni, roman iz l. 1863' jedva odgovarja svojemu imenu) — a ne samo prvim, nego tudi najboljim (Barlè 1890f).

Pišući o Ksaveru Šandoru Gjalskome, Barlè koristi priliku i ističe autorov moto, koji se sastoji od stihova slovenskog pjesnika Simona Gregorčiča "Oj mati moja

domovina, ljubezen moja ti edina!" (Barlè 1888d, 127). U povodu objavljivanja djela Eugena Kumičića Preko mora Barlè ipak navodi sve ostale njegove tekstove jer pretpostavlja da je manje poznat slovenskoj publici (Barlè 1889d), a slično je s detaljnim prikazom romana Pavao Šegota Vjenceslava Novaka (Barlè 1889e). Slično čini s najavom pripovijetke Emin-Agina Ljuba Josipa Eugena Tomića (Barlè 1889f). Kada piše o tekstovima Dragutina Hirca, podsjeća na njegova ranija djela (Barlè 1894e). Nadalje objavljuje prikaze djela Janka Leskovara (Barlè 1896a). Predstavljajući djelo Marije Jurić Zagorke, ističe da se radi o vrijednoj spisateljici (Barlè 1904b).

Barlè se ne osvrće samo na suvremene pisce, već ističe i stare hrvatske književnike poput Ivana Gundulića (Barlè 1888c, 127) i Marka Marulića (Barlè 1893c, 1902b, 1902c).

Barlè je izvještavao i o svojim suvremenicima koji su uživali ugled u vrijeme kada su svoje radove objavljivali, međutim danas su slabo poznati u okvirima hrvatske književnosti, pa tako spominje Davorina Trstenjaka (Barlè 1888c, 1888f, 1894a), Ivana Lepušića (Barlè 1889a), Matiju Bana (Barlè 1889b), Kristijanu Solvejgs (kontesu Vojnićevu) (Barlè 1894f), Ivana Devčića (1905b) i druge.

Barlè (1888a, 1892g, 1903d) redovito izvještava slovensku javnost o pojavi novih hrvatskih časopisa: Dom i sviet, Pregalac, Prijatelj naroda, Zora (Karlovac), Nepristran (Sušak), Pobratim, Vitezović. Nadalje podsjeća na časopise Hrvatska vila, Balkan, Neven, Dragoljub, a osobitu pozornost posvećuje časopisu Vienac (Barlè 1889a, 1890c). Međutim Barlè ne samo da izvješćuje o pojavi novog lista već povremeno i podsjeća na njih svoju slovensku publiku naglašavajući nova izdanja (Barlè 1890b). On također povremeno piše prikaze pojedinih zbornika, pa tako upozorava na Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva (Barlè 1898f), te Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena (Barlè 1898f, 1899e).

Janko Barlè je dakle detaljno pratio književna događanja u Hrvatskoj, naročito u Zagrebu, pri čemu je vrlo detaljno izvještavao o novim izdanjima suvremenih autora, ali i o djelima autora koji su danas prepoznati kao klasici suvremene hrvatske književnosti. Promatrani Barlèovi tekstovi predstavljaju i potencijalno polazište za rekonstrukciju ne samo njegova horizonta očekivanja koji ima u odnosu na suvremenu produkciju, već i onoga koji se odnosi na njegove implicitne čitatelje.¹⁸ Sličnu preciznost u bilježenju suvremenoga stanja Barlè je pokazao i u odnosu na udruženja i društva koja su imala istaknut status u društvu njegova doba i u čijem je radu najčešće i sam sudjelovao.

5.2 Prikazi rada udruženja koja djeluju u Hrvatskoj

Barlè je za svoga boravka u Zagrebu obnašao važne crkvene službe i bio je prisutan u javnome životu hrvatske metropole. U tekstovima o udruženjima koja se ističu svojim radom Barlè nastoji dokumentirati aktualna zbivanja i upoznati javnost s planovima pojedinoga društva. Nerijetko pritom ne ostaje samo na bilježenju činjeničnoga stanja, već iznosi svoj stav, pohvale i kritike. Iako je sudjelovao u

radu više od dvadeset različitih društava, izvještavao je samo o onima čiji je rad smatrao najrelevantnijima.

Pišući o Društvu sv. Jeronima, Barlè često iznosi kritiku koja se odnosi na nedovoljan angažman toga udruženja:

Društvo ima samo 7853 članov, res premalo število za hrvatski narod. / ... / Društvo je do sedaj izdalo kaj malo zabavnih knjižic, pač pa mnogo poučnih, a prostomu narodu, kateremu je društvo namenjeno, moralo bi najpoprej vlti veselje do čitanja, in to bi se doselo le z zabavnimi knjigami (Barlè 1888c, 111).

Problem slabijeg djelovanja društva Barlè vidi i u tome “što bilo je prvič pomanjkanje pisateljev, kateri bi hoteli in umeli pisati tako, da bi njihovi spisi narodu godili” (Barlè 1888f, 175). Paralelu ponekad povlači sa slovenskim Društvom sv. Mohora, čime svojoj publici podrobnije dočarava značaj društva i njegovu obrazovnu ulogu. U prilog tome govori i odgojna knjižica Cvjetka Grubera, objavljena u okviru Društva sv. Jeronima: Dobro diete. Dobar mladić. Dobar muž (Barlè 1889). Barlè se vrlo pohvalno izražava o tom izdanju, što je i očekivano s obzirom na njegov svećenički poziv. Međutim bez obzira na to što često nalazi zamjerke tekstovima koje to društvo objavljuje, Barlè izvješćuje o svim njihovim izdanjima (Barlè 1890a, 1890g, 1892a, 1892b, 1893a, 1893b, 1893c, 1894a, 1894b, 1895a, 1896c, 1899a, 1900a, 1902a, 1903a, 1903e, 1905a, 1906, 1908a). Barlè također nastoji redovito izvještavati o radu Društva, naročito o sjednicama na kojima se rješavaju najvažnija pitanja njihova djelovanja (Barlè 1891f, 1898d, 1903f).

Pišući o Matici hrvatskoj, Barlè često ističe velik broj i tematsku raznovrsnost knjiga koje tiska (Barlè 1888c, 1889b). Za razliku od nezadovoljstva koje iskazuje književnom produkcijom što je omogućuje Društvo sv. Jeronima, za Maticu hrvatsku Barlè ističe: “Matica je središće hrv. slovstva; kar je boljih del, izidejo v Matici / ... /” (Barlè 1889e, 178). U skladu s tim Barlè vrijedno izvješćuje o Matičinim izdanjima, neovisno o tome radi li se o književnosti ili stručnim knjigama (Barlè 1889e, 1889f, 1890d, 1890e, 1891c, 1892c, 1982h, 1893c, 1895b, 1895c, 1897b, 1898c, 1898e, 1900b, 1903c, 1904a). On također objavljuje i izvješća s održanih sjednica Matice hrvatske, u kojima nastoji upoznati čitatelje s najvažnijim aktivnostima koje Matica planira provesti u tekućoj godini (Barlè 1893f, 1895e).

U svojem radu Barlè je pokazao i stanovito zanimanje za mladež. Jedno od udruženja čiji je rad pratio bio je i Zbor duhovne mladeži zagrebačke. U časopisu Dom in svet Barlè je iznio povijest njegova nastanka ističući temeljnu ideju radi koje je Društvo i osnovano, a to je utemeljenje književnog društva. Stoga je i naveo čitav niz izdanja koje je Društvo tiskalo, te je tekst, imajući u vidu svoje implicitne čitatelje, završio riječima:

Slovencom pa, zlasti duhovski mladeži, bodi to v opomin in vspodbudo, da deluje navdušeno in vstrajno za svojo izobrazbo in se pripravlja za izobraževanje dragega nam naroda, a v čistem katoliškem duhu. Hrvatska duhovska mladež more ji skoro biti v vzgled (Barlè 1889h, 206).

I ovdje Barlè koristi priliku da bi upozorio na događanja koja prepoznaje kao pozitivne pojave u hrvatskom društvu i nudi ih kao primjere dobre prakse Slovincima. Međutim isto je tako spreman iskazati poštovanje pojavama na slovenskoj strani kada ih procijeni boljima i pozitivnijima od onih u Hrvatskoj.

Barlè piše i o Hrvatskom pedagoškom književnom zboru, pa ističe zasluge za objavljivanje časopisa za djecu Smilje (Barlè 1889b), ali isto se tako priklanja njihovim kritičarima u trenutku kada su objavili prijevod Rousseauova djela Emil, jer je riječ o tekstu na koji crkva nije blagonaklono gledala. Barlè se u tom trenutku otkriva u prvom redu kao svećenik, postavljajući pitanje: “Kaj ni dosti drugih poštenih pedagogijskih del, katera so pisana na krščanski podlagi” (Barlè 1889c, 115). Oslikavajući rad pojedinih društava i usporedbom sa sličnim udruženjima u Sloveniji, Barlè je ukazivao na pozitivne pomake u njihovu radu, ali je isto tako bio sklon kritici u slučajevima kada je procjenjivao da bi se moglo činiti i više. Prikaze rada društava treba sagledati kao Barlèove pokušaje da potakne relevantne društvene i kulturne krugove s obje strane granice na angažiraniji rad, u prvom redu na obrazovanju nižih slojeva i mladeži.

5.3 Tekstovi o životu i djelovanju poznatih osoba

Barlè je pisao o osobama koje su u njegovo vrijeme bile značajne te o onima koje su na bilo koji način obilježile hrvatsku ili slovensku povijest. Jedan od suvremenika o kojima je pisao u časopisu Dom in svet bio je dr. Janez Gogala, osnivač Marijanišča. Nakon njegove smrti Barlè opisuje njegov život i posebno naglašava činjenicu da je zaslužan za izgradnju sirotišta što ga je omogućila Družba sv. Vincencija, kojoj je predsjedavao (Barlè 1891e). S obzirom na to da je bio svećenik, Barlè je najčešće pisao o svećenicima koji su se, osim predanim duhovnim radom, bavili i drugim aktivnostima u kojima su bili uspješni. Jedan od njih bio je i Frančišek Pustavrh, slovenski slikar (Barlè 1892e).

Barlè je u slovenskim novinama pisao i o osobama značajnima za razvitak hrvatskog društva. Tako je u više navrata, uz prikaze njegovih radova, pisao o Franji Račkom (Barlè 1894c, 1894g), a predstavio je i knjigu koja je opisala njegov život i rad (Barlè 1895d). Opširan tekst napisao je i o Vatroslavu Lisinskom, pri čemu je autora prikazao u kontekstu hrvatske glazbe, ali napominjući i njegovo slovensko podrijetlo: “Oče mu je bil Andrej Fuchs, Slovenec iz Novega mesta, a bavil se je v Zagrebu, kjer je imel v Ilici svojo hišo, z mesarstvom” (Barlè 1897a, 161). Detaljno opisuje njegov život i stvaranje (Barlè 1897a, 1897b), a pozornost posvećuje i knjizi Franje Kuhača Vatroslav Lisinski i njegovo doba (Barlè 1888e, 144). Ivan Krstnik Tkalcic još je jedna osoba iz hrvatskoga javnog života o kojoj

je Barlè pisao u slovenskim, ali i hrvatskim izdanjima. U tekstovima je vrlo detaljno prikazao njegov život i rad (Barlè 1899b, Barlè 1905) te pojedina njegova djela (Barlè 1901). Objavio je prikaze života Milivoja Šrepela (Barlè 1899c) i Ivana viteza Trnskog (Barlè 1899d, 1905c).

Promatrajući Barlèove tekstove o značajnim ličnostima, može se zaključiti da se uglavnom radi o nekrolozima u društvu eksponiranih osoba, koje su, prema Barlèovu mišljenju i mišljenju urednika promatranih časopisa, zaslužile da se o njima piše. Pritom se među tekstovima nalaze oni koji govore o osobama relevantnima za poznavanje hrvatske ili slovenske povijesti kao i o onima koje su bili relevantne za razdoblje u kojem su živjeli, ali su danas slabije poznati u hrvatskoj ili slovenskoj historiografiji.

Barlèovi tekstovi u hrvatskim časopisima mogu se podijeliti na isti način na koji su se podijelili njegovi slovenski tekstove.

5.4 Književni prikazi slovenskih izdanja u hrvatskim časopisima

U hrvatskim je tiskovinama Barlè izvještavao o slovenskim književnim izdanjima. Kao i o hrvatskim izdanjima u slovenskim časopisima izvještavao je o svemu što je objavljeno u Sloveniji, a da je on s time bio upoznat. Očekivano, piše o pjesništvu poznatoga slovenskog pjesnika Simona Gregorčiča, citirajući pritom neke od njegovih stihova (Barlè 1902e).

Barlè izvještava i o drugim slovenskim autorima poput Antona Hribara Korinskog, autora knjige Popevčice milemu narodu, pri čemu temeljito opisuje njegov životni put, naglašavajući da je službovao na “kranjsko-hrvatskoj medji, gdje se je upoznao sa braćom Hrvatima i zavolio hrvatski jezik i hrvatsku knjigu” (Barlè 1899g, 134). Već na temelju toga primjera može se primijetiti pravilnost s kojom Barlè nastoji istaknuti hrvatsko-slovenske poveznice ako one postoje u životu ili tekstu o kojem u svojim prikazima piše. Barlè piše i o Ksaveru Mešku izričući pohvale tom slovenskom književniku (Barlè 1904c). Osim toga piše o djelima autora Josipa Murna Aleksandrova (Barlè 1903g), Ive Šorle (Barlè 1903h) i ostalih, danas manje poznatih pisaca.

Na temelju onih tekstova koji govore o slovenskoj književnosti može se zaključiti da je Barlè u manjoj mjeri izvještavao hrvatsku publiku o slovenskim tekstovima. Razlog tome može biti i činjenica da je od svojega školovanja do smrti živio u Hrvatskoj i bio je bolje upoznat s hrvatskom književnom produkcijom.

5.5 Prikazi rada udruženja koja djeluju u Sloveniji

Kao što je u slovenskom tisku pisao o hrvatskim udruženjima, na isti način Barlè piše o slovenskim udruženjima u hrvatskom tisku. Tako on redovito izvještava o Slovenskoj matici, i to o njezinim književnim i ostalim izdanjima poput

pripovijedaka Franca Ksavera Meška (Barlè 1899h) Slovenske narodne pesmi, što ih je sabrao Karol Štrekelj (Barlè 1899i), Zgodovina slovenskega slovstva autora Karola Glasera (Barlè 1899j) i slično. Primjerenu je pozornost Barlè posvetio i Družbi sv. Mohorja, ističući u prvom redu njezina izdanja, kao npr. Promišljanja o presvetem Rečnjem Telesu, čiji je autor Janez Krstnik Pagan, Postrežba bolnikom autora Alojza Homana, Australija in nje otoki Ivana Vrhovca, Jagode Jožega Stritara (Barlè 1900c), molitvenik Slava Gospodu, Poljedelstvo Viljema Rohrmana (Barlè 1902f) te različite zabavne knjižice (Barlè 1903j, 1904d). Barlè piše i o Dramatičnom društvu i njegovim zaslugama u razvoju slovenskoga kazališta. Pritom ističe i teškoće s kojima su se slovenski dramski umjetnici susretali, u prvom redu zbog dugotrajnoga prevladavajućeg utjecaja njemačkog jezika u svim sferama života, pa tako i u kazalištu (Barlè 1900d).

5.6 Tekstovi o životu i djelovanju poznatih osoba

Barlè je hrvatskoj publici pobliže prikazao živote Slovenaca za koje je procijenio da će biti zanimljivi hrvatskoj javnosti. Očekivano, pisao je o Francu Prešernu, najpoznatijem slovenskom pjesniku koji je stvarao u preporodno vrijeme, kada, prema Barlèovoj procjeni, Slovenci još nisu mogli sagledati svu vrijednost njegova stvaralaštva (Barlè 1900f). Osim toga napisao je nekrolog svećeniku Ladislavu Hrovatu, za kojeg navodi da je uz slovenštinu, “najviše volio hrvatski jezik, pa se je sve do zadnjih dana svoga života živo zanimao za razvoj naše književnosti” (Barlè 1902d, 294). Barlè je pisao i o Simonu Rutaru, za kojega ističe da je “/ ... / još iz Dalmacije ponesao sobom ljubav i živo zanimanje za Hrvate, pa se i u Spomen cvieću Matice hrvatske nalazi njegov članak Nekaj o bojnem bratstvu Slovencev in Hrvatov” (Barlè 1903i, 390). Uz to je Barlè pisao i nekrologe Hrvatima, i to Josipu Jurju Strossmayeru, Milivoju Šreplu, Ivanu Krstitelju Tkalčiću i drugima (Barlè 1905d, 1905e, 1905f).

Na temelju velikog broja promatranih tekstova može se zaključiti da je Barlè nešto manje izvještavao hrvatsku publiku o zbivanjima u Sloveniji, što je i očekivano. Svoj je radni vijek proveo u Hrvatskoj, i jasno je da su mu zbivanja u toj zemlji bila bliskija, kao i ljudi s kojima je surađivao ili se s njima susretao. Također valja primijetiti da je u najvećoj mjeri Barlè izvještavao krajem 19. i početkom 20. stoljeća, što se može objasniti velikim brojem obveza koje je obnašao u svećeničkom i društvenom životu Zagreba.

6. Zaključak

Autori čije se publicističko stvaralaštvo promatra u ovom radu pridonijeli su ostvarivanju i napretku hrvatsko-slovenskih odnosa, u prvom redu na kulturnom i društvenom području. Izvješćujući o zbivanjima i pojavama kojima su svjedočili i onima u kojima su imali zapažene uloge, Stanko Vraz, Braća Tomšić, Josip

Starè i Janko Barlè objavili su velik broj tekstova za koje su procijenili da će ući u horizont očekivanja njihove implicitne publike. Promatrani tekstovi nastali su na temelju procjene njihovih autora i urednika, a cilj im je bio zadovoljiti čitateljske potrebe za informacijama, ali i uputiti čitatelje na one sadržaje koji su se smatrali vrijednima čitateljske pozornosti. Međutim suvremenom procjenom može se zaključiti da promatrani tekstovi u velikoj mjeri izražavaju različite tendencije unutar društvenog života. U prvom se redu primjećuje da su autori, u skladu sa svojim iskustvom dvojnoga, slovenskoga i hrvatskoga, potaknuti aktualnim društvenim i političkim okolnostima u kojima se poticalo južnoslavensko zajedništvo, naglašavali hrvatsko-slovenske aspekte društvenoga i kulturnoga života sredine u kojoj su boravili. Iako su promatrani autori bili aktivni u brojnim aspektima javnoga života, imali su naglašenu potrebu svojim tekstovima i drugim oblicima suradnje poticati ili barem upozoriti na važnost povezivanja hrvatskih i slovenskih prostora, ne samo kao dvaju susjednih naroda već i kao naroda koji su kroz povijest dijelili sličnu sudbinu unutar Austro-Ugarske Monarhije.

Uzimajući u obzir činjenicu da tekstove o kojima je riječ promatramo s velikim vremenskim odmakom, možemo zaključiti da se pojedine tendencije u njima nisu razvile u smjeru u kojem bi i danas bile bliske suvremenom čitatelju. Velik broj tih tekstova i danas je predmet interesa raznolike publike, međutim u prvom redu kao izvor za promatranje i razumijevanje povijesnih kretanja. Vrazovo je djelovanje zanimljivo u kontekstu stvaranja hrvatske književnosti, naročito časopisa koji bi se u prvom redu bavio književnošću i književnom kritikom. Nesporan je njegov doprinos hrvatskoj publicistici, budući da je Kolo i danas relevantan književno-umjetnički časopis u Hrvatskoj. Braća Ivan i Ljudevit Tomšić predstavljaju jedinstvenu pojavu na slovenskim i hrvatskim prostorima jer su među prvima koji su uređivali časopise za djecu i mladež. Osnivanjem i uređivanjem časopisa, oba su se brata, jedan na slovenskoj, a drugi na hrvatskoj strani, upisala u povijest razvoja dječje književnosti, naročito ako uzmemo u obzir činjenicu da se svijest o potrebi književnosti recepcijski usmjerene na djecu relativno kasno javila na hrvatskim prostorima. Upravo su časopisi odigrali važnu ulogu u formiranju književnosti usmjerene na djecu, a danas nam tekstovi objavljeni u Vrtecu, Zlatnim orasima i Bršljanu pomažu da shvatimo kakvu su sliku djetinjstva suradnici u njihovim časopisima, ali i oni sami, nudili svojim implicitnim čitateljima.

Josip Starè svoje je tekstove objavljivao u razdoblju u kojem su se različite serijske publikacije na hrvatskim i slovenskim prostorima afirmirale i udomaćile, pa je i produkcija publicističkih vrsta razvijenija. Starè tako piše svoj tekst u nastavcima, pri čemu redovito u tri godišta časopisa Ljubljanski zvon u Pismima iz Zagreba izvješćuje o događajima i kulturnim pojavama u hrvatskoj metropoli. Često opisano uspoređuje sa stanjem u Ljubljani, što njegove tekstove danas čini korisnim izvorom za komparativnu analizu i usporedbu stanja u objema metropolama, ali za njegove suvremenike vjerujemo da su predstavljali poticaj

za dodatno uspostavljanje hrvatsko-slovenskih odnosa u različitim aspektima kulture i društvenoga života.

Ipak, od promatranih autora svakako je najplodniji bio Janko Barlè. Njega se u pravom smislu riječi može nazvati kroničarem hrvatsko-slovenskih odnosa jer je vrlo detaljno dugi niz godina objavljivao tekstove u brojnim hrvatskim i slovenskim novinama i časopisima. Njegova je publicistička produkcija danas vrlo koristan izvor za rekonstrukciju društvenih i kulturnih događanja krajem 19. i početkom 20. stoljeća, u prvom redu u Zagrebu, ali i u Sloveniji. Od svih navedenih autora on ponajviše u tekstovima iskazuje dvojnost svojega identiteta; slovensku publiku izvješćuje iz perspektive Hrvata iz Hrvatske i obrnuto; u hrvatskim tekstovima nudi sliku Slovenije iz slovenske perspektive. Iz toga proizlazi da je upravo on bio najčvršće povezan i sa slovenskim i s hrvatskim podnebljem, te je kompetentno izvještavao svoje implicitne čitatelje o tim dvjema regijama. Osobito se zanimljivima čine njegovi tekstovi u kojima se donose vrijednosni sudovi u skladu s aktualnom klimom koja je na pojedinom prostoru u prošlosti vladala. To naročito dolazi do izražaja u kritičkim prikazima pojedinih publikacija. U prikazu hrvatskih knjiga često kao mjerilo vrijednosti uzima one značajke koje su njemu relevantne, a u vezi su s njegovim svećeničkim pozivom. Iako na primjeren način komentira i vrednuje temu, sadržaj i stil pisanja te ih stavlja u kontekst autorova života i stvaralaštva, u njegovim je vrijednosnim sudovima prepoznatljivo kršćansko/katoličko usmjerenje i težnja za recepcijskom usmjerenošću objavljenih tekstova i prema manje obrazovanoj čitalačkoj publici. Težnju da se knjiga ponudi nižem sloju te da se njegove pripadnike na taj način obrazuje i oplemeni prisutna je ne samo u kritičkim prikazima već i u opisu rada pojedinih društava, ali i u prikazima života njegovih suvremenika i ostalih osoba iz javnoga života.

Svakako valja zapaziti da su se kriteriji za procjenu i odabir sadržaja promijenili, u skladu s društvenim okolnostima. Promjenom okolnosti promijenio se i sustav vrijednosti, i stoga brojne Barlèove procjene, neovisno o vjerskom i domoljubnom okviru koji je bio postavio u donošenju vrijednosnih sudova, ne mogu biti relevantne za današnjeg čitatelja. Stoga njegove radove treba čitati u prvom redu kao dokumentarističke tekstove u kojima se ne prepoznaju samo sastavnice nekoga djela, epizoda u nečijem životu ili subjektivni stav o djelovanju pojedinog društva, već kao svjedočanstvo jednoga vremena koje se danas promatra s iskustvom povijesnog razvoja hrvatskog i slovenskog društva. Promatrani su tekstovi stoga u prvom redu dokumenti vremena koji mogu rasvijetliti sliku hrvatskoga i slovenskoga svijeta u određenom povijesnom razdoblju te ukazati na velik trud koji su pojedinci ulagali u izgradnju i njegovanje hrvatske i slovenske kulture i izgradnji veza između tih dvaju naroda.

Literatura i izvori

58

- Barlè, J., 1888a. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 1 (3), 46–47.
- Barlè, J., 1888b. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 1 (6), 96–96.
- Barlè, J., 1888c. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 1 (7), 111–112.
- Barlè, J., 1888d. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 1 (8), 127–128.
- Barlè, J., 1888e. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 1 (9), 143–144.
- Barlè, J., 1888f. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 1 (11), 175–176.
- Barlè, J., 1888g. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 1 (12), 194–195.
- Barlè, J., 1889a. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 2 (2), 48–49.
- Barlè, J., 1889b. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 2 (4), 98–99.
- Barlè, J., 1889c. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 2 (5), 115–115.
- Barlè, J., 1889d. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 2 (7), 160–161.
- Barlè, J., 1889e. Knjige “Matice hrvatske” za leto 1888. *Dom in svet* 2 (8), 178–179.
- Barlè, J., 1889f. Knjige “Matice hrvatske” za leto 1889. *Dom in svet* 2 (9), 208–210.
- Barlè, J., 1889g. Knjige “Društva sv. Jeronima” za l. 1890. *Dom in svet* 2 (12), 274–275.
- Barlè, J., 1889h. Zgodovina “Sbora duhovne mladeži zagrebačke”. *Dom in svet* 2 (9), 203–206.
- Barlè, J., 1890a. Knjige “Društva sv. Jeronima” za leto 1889. *Dom in svet* 3 (1), 30–31.
- Barlè, J., 1890b. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 3 (2), 63–64.
- Barlè, J., 1890c. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 3 (3), 94–96.
- Barlè, J., 1890d. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 3 (5), 157–158.
- Barlè, J., 1890e. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 3 (7), 222–224.
- Barlè, J., 1890f. Hrvaško o slovstvo. *Dom in svet* 3 (8), 252–254.
- Barlè, J., 1890g. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 3 (11), 351–351.
- Barlè, J., 1890h. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 3 (12), 382–384.
- Barlè, J., 1891a. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 4 (2), 90–90.
- Barlè, J., 1891b. Dragutin Hirc: “Hrvatsko Primorje”. *Dom in svet* 4 (3), 143–144.
- Barlè, J., 1891c. Hrvaško slovstvo. Nikola Tordinac. *Dom in svet* 4 (4), 190–191.
- Barlè, J., 1891d. Glavna seja društva sv. Jeronima. *Dom in svet* 4 (5), 232–233.
- Barlè, J., 1891e. Doktor Janez Gogala. *Dom in svet* 4 (5), 193–196.
- Barlè, J., 1891f. Hrvaško slovstvo. Na rodjenoj grudi. *Dom in svet* 4 (5), 237–238.
- Barlè, J., 1892a. Knjige “Društva sv. Jeronima” za leto 1891. *Dom in svet* 5 (1), 46–47.
- Barlè, J., 1892b. Knjige “Društva sv. Jeronima” za leto 1891. *Dom in svet* 5 (2), 94–95.
- Barlè, J., 1892c. Knjige “Matice Hrvatske” za leto 1891. *Dom in svet* 5 (3), 138–139.
- Barlè, J., 1892d. Učiteljski koledar za prestopnu godinu 1892. *Dom in svet* 5 (3), 140–140.
- Barlè, J., 1892e. Frančišek Pustavrh, slovenski slikar. *Dom in svet* 5 (7), 289–293.
- Barlè, J., 1892f. Znameniti grobovi l. 1891/2. *Dom in svet* 5 (7), 336–336.
- Barlè, J., 1892g. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 5 (8), 380–381.
- Barlè, J., 1892h. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 5 (12), 573–574.
- Barlè, J., 1893a. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 6 (2), 95–95.
- Barlè, J., 1893b. Knjige “Družbe svetega Jeronima”. *Dom in svet* 6 (4), 189–190.

- Barlè, J., 1893c. Knjige "Matice Hrvatske" za l. 1892. *Dom in svet* 6 (6), 286–287.
- Barlè, J., 1894a. Knjige "Društva sv. Jeronima". *Dom in svet* 7 (2), 61–62.
- Barlè, J., 1894b. Knjige "Društva sv. Jeronima". *Dom in svet* 7 (7), 573–574.
- Barlè, J., 1894c. Dr. Frančišek Rački. *Dom in svet* 7 (9), 237–238.
- Barlè, J., 1894d. Hrvaška književnost. *Dom in svet* 7 (7), 286–287.
- Barlè, J., 1894e. Novi listovi iz Afrike od Dragutina Lermana. *Dom in svet* 7 (9), 287–287.
- Barlè, J., 1894f. Hrvaška književnost. Elegija. *Dom in svet* 7 (10), 318–319.
- Barlè, J., 1894g. Dr. Frančišek Rački. *Dom in svet* 7 (10), 290–290.
- Barlè, J., 1895a. Knjige "Društva sv. Jeronima". *Dom in svet* 8 (1), 28–29.
- Barlè, J., 1895b. Hrvaška književnost. Knjige "Matice hrvatske". *Dom in svet* 8 (5), 158–159.
- Barlè, J., 1895c. Hrvaška književnost. Knjige "Matice hrvatske". *Dom in svet* 8 (7), 222–222.
- Barlè, J., 1895d. Život i djela dra Franje Račkoga. *Dom in svet* 8 (16), 509–509.
- Barlè, J., 1895e. Glavna seja "Matice Hrvatske". *Dom in svet* 8 (16), 513–513.
- Barlè, J., 1897a. Knjige "Matice Hrvatske" za leto 1896. *Dom in svet* 10 (6), 190–190.
- Barlè, J., 1897b. Hrvaška književnost. Danica. *Dom in svet* 10 (9), 286–287.
- Barlè, J., 1897c. Hrvaška književnost. Danica. *Dom in svet* 10 (19), 606–607.
- Barlè, J., 1898a. Vatroslav Lisinski. *Dom in svet* 11 (6), 161–164.
- Barlè, J., 1898b. Vatroslav Lisinski. *Dom in svet* 11 (7), 193–195.
- Barlè, J., 1898c. Knjige "Matice Hrvatske" za leto 1897. *Dom in svet* 11 (6), 190–190.
- Barlè, J., 1898d. Glavna seja društva sv. Jeronima. *Dom in svet* 11 (6), 192–192.
- Barlè, J., 1898e. Knjige "Matice Hrvatske" za leto 1897. *Dom in svet* 11 (8), 254–255.
- Barlè, J., 1898f. Književnost. *Dom in svet* 11 (16), 511–512.
- Barlè, J., 1899a. Knjige društva sv. Jeronima za l. 1898. *Dom in svet* 12 (1), 32–32.
- Barlè, J., 1899b. Ivan Krstnik Tkalčić. *Dom in svet* 12 (7), 225–228.
- Barlè, J., 1899c. Dr. Milivoj Šrepel. *Dom in svet* 12 (9), 257–260.
- Barlè, J., 1899d. Ivan vitez Trnski. *Dom in svet* 12 (15), 449–452.
- Barlè, J., 1899e. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. *Dom in svet* 12 (15), 479–479.
- Barlè, J., 1899f. Knjige društva sv. Jeronima za l. 1898. *Dom in svet* 12 (15), 479–479.
- Barlè, J., 1899g. Književnost slovenska. *Prosvjeta* 7 (4), 134–134.
- Barlè, J., 1899h. Književnost slovenska. O slovenskoj književnosti. *Prosvjeta* 7 (10), 327–328.
- Barlè, J., 1899i. Književnost slovenska. *Prosvjeta* 7 (13), 422–423.
- Barlè, J., 1899j. Književnost slovenska. *Prosvjeta* 7 (14), 456–456.
- Barlè, J., 1900a. Knjige društva sv. Jeronima za god. 1899. *Dom in svet* 13 (2), 62–63.
- Barlè, J., 1900b. Knjige "Matice Hrvatske" za l. 1900. *Dom in svet* 13 (20), 637–637.
- Barlè, J., 1900c. Knjige družbe sv. Mohorja za g. 1899. *Prosvjeta* 8 (2), 71–71.
- Barlè, J., 1900d. Slovenska književnost. *Prosvjeta* 8 (5), 166–166.
- Barlè, J., 1900e. Slovenska književnost. *Prosvjeta* 8 (6), 199–199.
- Barlè, J., 1900f. Na Prešernovu grobu. *Prosvjeta* 8 (24), 764–766.
- Barlè, J., 1901. Povjestni spomenici slobodnoga kral. grada Zagreba. *Dom in svet* 14 (2), 126–126.
- Barlè, J., 1902a. Knjige "Društva sv. Jeronima" za l. 1901. *Dom in svet* 15 (2), 116–117.

- Barlè, J., 1902b. Hrvatska književnost. O Maruliću. *Dom in svet* 15 (3), 181–181.
- Barlè, J., 1902c. Hrvatska književnost. Marko Marulić: Judita. *Dom in svet* 15 (11), 691–691.
- Barlè, J., 1902d. O. Ladislav Hrovat. *Prosvjeta* 10 (9), 293–294.
- Barlè, J., 1902e. Poezije. *Prosvjeta* 10 (11), 359–359.
- Barlè, J., 1902f. Knjige “Družbe sv. Mohorja za god. 1902. *Prosvjeta* 10 (23), 742–743.
- Barlè, J., 1903a. Knjige “Društva sv. Jeronima” za l. 1902. *Dom in svet* 16 (2), 117–118.
- Barlè, J., 1903b. Vjesnik hrvatskoga arheološkog društva. *Dom in svet* 16 (3), 183–184.
- Barlè, J., 1903c. Knjige “Matice hrvatske” za l. 1903. *Dom in svet* 16 (5), 309–310.
- Barlè, J., 1903d. Vitezović. *Dom in svet* 16 (9), 567–568.
- Barlè, J., 1903e. Knjige Društva sv. Jeronima za l. 1903. *Dom in svet* 16 (12), 757–758.
- Barlè, J., 1903f. Društvo sv. Jeronima. *Dom in svet* 16 (12), 764–764.
- Barlè, J., 1903g. Aleksandrov: Pesmi in romance. *Prosvjeta* 11 (7), 229–230.
- Barlè, J., 1903h. Človek in pol. *Prosvjeta* 11 (9), 291–291.
- Barlè, J., 1903i. Simon Rutar. *Prosvjeta* 11 (12), 390–390.
- Barlè, J., 1903j. Knjige družbe sv. Mohorja za god. 1903. *Prosvjeta* 11 (24), 774–775.
- Barlè, J., 1904a. Knjige “Matice hrvatske” za l. 1902. *Dom in svet* 17 (3), 174–175.
- Barlè, J., 1904b. Vladko Šaretić. *Dom in svet* 17 (3), 176–177.
- Barlè, J., 1904c. Književnost slovenska. Ksaver Meško: ob tihih večerih. *Prosvjeta* 12 (3), 101–102.
- Barlè, J., 1904d. Književnost slovenska. *Prosvjeta* 12 (22), 708–710.
- Barlè, J., 1905a. Knjige “Društva sv. Jeronima” za l. 1904. *Dom in svet* 18 (2), 115–117.
- Barlè, J., 1905b. Nevenčice. *Dom in svet* 18 (3), 180–180.
- Barlè, J., 1905c. Ivan Krstitelj Tkalčić. Izvestja muzejskega društva za Kranjsko 3/4, 77–84.
- Barlè, J., 1905d. Strossmayeru. *Prosvjeta* 13 (9), 267–268.
- Barlè, J., 1905e. Dr. Milivoju Šreplu. *Prosvjeta* 13 (5), 162–163.
- Barlè, J., 1905f. Nekoliko uspomena na Ivana Krst. Tkalčića. *Prosvjeta* 13 (11), 351–352.
- Barlè, J., 1906. Hrvatska. *Dom in svet* 19 (3), 182–183.
- Barlè, J., 1908. Knjige društva sv. Jeronima za l. 1907. *Dom in svet* 21 (2), 91–93.
- Barthes, R., 1971. *Književnost – mitologija – semiologija*. Nolit, Beograd.
- Batinić, Š., 2004. *Zabava i pouka dobroj djeci i mladeži: hrvatski časopisi za djecu i mladež od 1864. do 1945*. Hrvatski školski muzej, Zagreb.
- Belaj, V., 1995. Etnološka istraživanja Slovenaca u Hrvatskoj. U V. Kržišnik-Bukić (ur.) *Slovenici v Hrvatski*. Institut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 287–295.
- Biti, V., 2000. *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*. Matica hrvatska, Zagreb.
- Brešić, V., 2005. *Čitanje časopisa*. Matica hrvatska, Zagreb.
- Brešić, V., 2014. *Praksa i teorija književnih časopisa*. Filozofski fakultet, Zagreb.
- Buturac, J., 1969. Povijest Društva sv. Jeronima ili Društva sv. Ćirila i Metoda 1869–1969. *Bogoslovska smotra* 38 (3/4), 376–409.
- Ciliga, V., 1970. Prilog poznavanju hrvatsko-slovenskih odnosa potkraj šezdesetih godina XIX stoljeća. *Historijski zbornik* 23/24, 97–115.
- Crnković, M. & Težak, D., 2002. *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Znanje, Zagreb.

- Deželić, V., 1907. *Dva brata Ivan i Ljudevit Tomšić: književno-povjesni prikaz*. Tisak Antuna Scholza, Zagreb.
- Dočkal, K., 1941. Msgr. Janko Barle – nacrt života. *Sv. Cecilija* 35 (1/2), 6–7.
- Drechsler, B., 1909. *Stanko Vraz*. Matica hrvatska i slovenska, Zagreb.
- Gaj, L., 1862. Dopisi Narodnim novinama. *Narodne novine* 28 (51), 30. 8. 1862, 2–2.
- Gantar Godina, I., 2004. Slovenski izobraženci na Hrvaškem od 1850 do 1860. *Dve domovini / Two homelands* 20, 77–94.
- Gantar Godina, I., 2006. Slovenski izobraženci na Hrvaškem po letu 1969. *Dve domovini / Two homelands* 24, 153–166.
- Horvat, J., 2003. *Povijest novina Hrvatske 1771–1939*. Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb.
- Jarnik, U., 1842. Obraz slovenskoga narečja u Koruškoj. *Kolo* 1 (1), 41–43.
- Koblar, F., 2013. *Starè, Josip (1842–1907)*. Slovenska biografija, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi604308/> (17. 10. 2017).
- Kolarić, J., 1982. Život i djelo Janka Barlea. *Sv. Cecilija* 2, 26–30.
- Kržišnik-Bukić, V., 2006. Znameniti Slovenci na Hrvaškem skozi zgodovino. *Migracijske i etničke teme* 22 (4), 421–445.
- Leto, M. R., 2004. Danica ilirska i pitanje hrvatskoga književnog jezika. *Slavica Tergestina* 11/12, 163–188.
- Lipovčan, S., 2003. Uporabni literarni oblici medijskoga izražavanja. *Društvena istraživanja* 68 (6), 975–988.
- Marn, J., 1887. *Jezičnik. Knjiga Slovenska v XIX. veku*. Rudolf Milic, Ljubljana.
- Mitrović, M., 2004. Josip Starè i hrvatska književnost. U I. Lukežić (ur.) *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani održanog u Rijeci od 14. do 16. studenoga 2002*. Filozofski fakultet, Rijeka, 373–379.
- Ogrizović, M., 1910. *Pedeset godina hrvatskoga kazališta 1860–1910*. Uprava Kraljevskog hrvatskog zemaljskog kazališta u Zagrebu, Zagreb.
- Pašagić, B., 2003. *Hrvatski dječji časopisi od 1864. do 1950. godine*. Udruga umjetnika August Senoa, Zagreb.
- Petrač, B., 2010. Ivan Trnski, pjesnik “dana stare slave”. *Kolo* 5/6, <http://www.matica.hr/kolo/315/ivan-trnski-pjesnik-dana-stare-slave-20718/> (5. 10. 2017)
- Petrè, F., 1939. *Poizkus ilirizma pri Slovencih: (1835–1849)*. Slovenska matica, Ljubljana.
- Pregelj, I., 1920. Slovenski mladinski list “Vrtec”. *Vrtec* 50 (1/2), 3–6.
- Rahten, A., 2008. *Savezništva i diobe: razvoj slovensko-hrvatskih političkih odnosa u Habsburškoj Monarhiji 1848.–1918.*. Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb.
- Razum, S., 2016. Doprinos Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima hrvatskoj književnosti kršćanskoga nadahnuća. *Kroatologija* 6 (1/2), 218–226.
- Riman, K., 2011. Literarizacija iskustva (ili stvarnosti) u Barleovu putopisu Put na Volajsko jezero. *Croatica Christiana periodica* 35 (86), 113–123.
- Riman, K., 2014. Naznake identiteta u hrvatskom i slovenskom putopisu Ivana Macuna. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 72, 43–62.
- Riman, K., 2017. Hrvatsko-slovenske veze Josipa Starèa. *Slavistična revija* 65 (1), 169–182.
- Solar, M., 1997. *Teorija književnosti*. Školska knjiga, Zagreb.
- Starè, J., 1881a. Pisma iz Zagreba I. *Ljubljanski zvon* 1 (2), 110–115.
- Starè, J., 1881b. Pisma iz Zagreba II. *Ljubljanski zvon* 1 (4), 213–219.

- Starè, J., 1881c. Pisma iz Zagreba III. *Ljubljanski zvon* 1 (6), 347–352.
- Starè, J., 1881d. Pisma iz Zagreba IV. *Ljubljanski zvon* 1 (9), 542–548.
- Starè, J., 1882. Pisma iz Zagreba V. *Ljubljanski zvon* 2 (2), 79–88.
- Starè, J., 1883. Pisma iz Zagreba VI. *Ljubljanski zvon* 3 (4), 221–227.
- Starè, J., 1884. Pisma iz Zagreba VIII. *Ljubljanski zvon* 4 (4), 223–228.
- Starè, J., 1885a. Pisma iz Zagreba IX. *Ljubljanski zvon* 5 (1), 15–20.
- Starè, J., 1885b. Pisma iz Zagreba X. *Ljubljanski zvon* 5 (2), 144–150.
- Starè, J., 1885c. Pisma iz Zagreba XI. *Ljubljanski zvon* 5 (9), 527–533.
- Starè, J., 1885d. Pisma iz Zagreba XII. *Ljubljanski zvon* 5 (12), 725–729.
- Starè, J., 1886. Pisma iz Zagreba XIII. *Ljubljanski zvon* 6 (2), 94–98.
- Starè, J., 1887a. Pisma iz Zagreba XV. *Ljubljanski zvon* 7 (3), 144–150.
- Starè, J., 1887b. Pisma iz Zagreba XVI. *Ljubljanski zvon* 7 (6), 331–336.
- Starè, J., 1887c. Pisma iz Zagreba XVII. *Ljubljanski zvon* 7 (7), 458–463.
- Starè, J., 1888. Pisma iz Zagreba XVIII. *Ljubljanski zvon* 8 (8), 482–488.
- Starè, J., 1889. Pisma iz Zagreba XIX. *Ljubljanski zvon* 9 (1), 34–39.
- Starè, J., 1890a. Pisma iz Zagreba XXI. *Ljubljanski zvon* 10 (1), 11–17.
- Starè, J., 1890b. Pisma iz Zagreba XXII. *Ljubljanski zvon* 10 (7), 425–431.
- Starè, J., 1891. Pisma iz Zagreba XXIV. *Ljubljanski zvon* 11 (8), 480–485.
- Starè, J., 1892. Pisma iz Zagreba XXV. *Ljubljanski zvon* 12 (5), 279–285.
- Starè, J., 1893. Pisma iz Zagreba XXVII. *Ljubljanski zvon* 13 (1), 21–26.
- Starè, J., 1895. Pisma iz Zagreba XXIX. *Ljubljanski zvon* 15 (5), 277–283.
- Starè, J., 1896. Pisma iz Zagreba XXX. *Ljubljanski zvon* 16 (2), 81–85.
- Starè, J., 1897. Pisma iz Zagreba XXXI. *Ljubljanski zvon* 17 (5), 279–284.
- Trnski, I., 1887. Slavnomu uredničtvu Ljubljanskoga “Zvona“. *Ljubljanski zvon* 7 (7), 442–442.

Bilješke

- ¹ Kranjska čbelica prvi je slovenski pjesnički almanah. Objavljeno je pet svezaka u razdoblju od 1830. do 1848. godine. Urednik je bio Miha Kastelic, a među suradnicima bili su France Prešeren, Matija Čop i Andrej Smole.
- ² Ljudevit Gaj bio je hrvatski političar, jezikoslovac, ideolog, novinar i književnik. Također je bio i središnja osoba hrvatskoga narodnog pokreta te je imao važnu ulogu u hrvatskom narodnom preporodu.
- ³ Časopis Kolo: časopis za literaturu, umjetnost i narodni život utemeljio je Stanko Vraz kao tiskovinu kojom bi se pratilo tadašnja suvremena književna pitanja. Časopis je izlazio u razdoblju od 1842. do 1853. godine, a urednici su bili Dragutin Rakovac, Stanko Vraz, Ljudevit Vukotinić i Andrija Torkvato Brlić.
- ⁴ Osim što je pisao prigodne tekstove (uglavnom pripovijetke) za Vrtec, časopis koji je uređivao, iz njegova se opusa izdvajaju autorske knjige *Zlati orehi slovenski mladosti* v spomin (1866), *ABC v podobah in besedi za otroke* (1869), knjige prijevoda Kristofa Šmida *sto malih pripovedek za mladost* (1872), uredničke knjige te brojni drugi tekstovi namijenjeni djeci i mladeži.

- ⁵ Tomšić je pisao poučne tekstove iz različitih oblasti ljudskog života i djelovanja, a kao primjeri za to mogu se izdvojiti djela: Poboľjšani sosedje ali sadje veja v pogovorih za domaće ljudstvo (1867), Navod, kako naj ravnaĳo posamezni kmetje in cele soseske z gozdom (1869), Poljedelstvo s posebnim ozirom na domaće pridelke (1870).
- ⁶ O isključenju iz ljubljanske gimnazije pisao je urednik časopisa Narodne novine, Ljudevit Gaj (Gaj 1862, 2).
- ⁷ Ivan Macun bio je slovenski rodoljub koji se bavio i književnim radom. Zalagao se za jačanje slovensko-hrvatskih odnosa i također je jedan od autora koji su svoje radove objavljivali na hrvatskom (ilirskom) i slovenskom jeziku (Marn 1887, 63). O zajedništvu hrvatskih i slovenskih naroda te o južnoslavenskim idejama pisao je i u putopisnim tekstovima (Riman 2014).
- ⁸ U slovenskim gimnazijama učenici nisu mogli slušati predavanja na slovenskom jeziku, već je službeni jezik bio njemački. Zbog toga je dr. Janes Bleiweis, slovenski publicist i političar, potaknuo sunarodnjaka Ivana Macuna da pomogne Ljudevitu Tomšiću tako što mu je omogućio da položi ispite na njemačkom jeziku (Deželić 1907, 17).
- ⁹ Časopis Zlatni orasi Tomšić je pokrenuo 1870. godine kao “časopis za našu malu, dobru mladež” u Karlovcu. U časopisu nije bilo ilustracija, a objavljene pjesmice i prozni prilozi nisu potpisani, pa se pretpostavlja da ih je Tomšić sam pisao i prerađivao (Batinić 2004, 37).
- ¹⁰ Časopis Bršljan namijenjen je učenicima nižih razreda pučkih škola, a pokrenuo ga je Ljudevit Tomšić, koji je iz Karlovca prešao u Zagreb. List izlazi od 1873. do 1903. godine. Nakon Tomšićeve smrti uredništvo preuzima njegova snaha, dotadašnja redovita suradnica lista, Marija Tomšić Im (Batinić 2004, 42–44).
- ¹¹ Josip Staré rođen je u Ljubljani, gdje se i školovao, a maturirao je u Rijeci. Studij slavistike, geografije i povijesti završio je u Pragu. Nakon studija vratio se u Ljubljanu, a zatim je radio kao profesor u Osijeku, Požegi, Varaždinu, Zagrebu i Bjelovaru. Nakon umirovljenja vratio se u Ljubljanu, gdje je živio do smrti. Staré je, živeći u Rijeci, svoje javno djelovanje usmjerio na zblizavanje Hrvata i Slovenaca. Suradivao je s brojnim slovenskim časopisima pišući radove o školstvu, javnom životu i kazalištu, a napisao je i nekoliko tekstova putopisne proze (Kržišnik-Bukić 2006, Koblar 2013, Riman 2017).
- ¹² Matica hrvatska utemeljena je 1842. godine pod imenom Matica Ilirska. Cilj udruženja bio je promicati hrvatski nacionalni i kulturni identitet u različitim područjima ljudskoga stvaralaštva. Do danas se smatra jednim od vodećih nakladnika knjiga i časopisa u Hrvatskoj.
- ¹³ Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti osnovana je 1866. godine kao Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Osnivač Akademije bio je Josip Juraj Strossmayer, a prvi predsjednik Franjo Rački. HAZU je najviša hrvatska znanstvena i umjetnička institucija, čiji su ciljevi poticanje i organiziranje znanstvenog rada i zalaganje za primjenu postignutih rezultata, razvijanje umjetničke i kulturne djelatnosti i briga o hrvatskoj kulturnoj baštini i njezinoj afirmaciji u svijetu.
- ¹⁴ Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu osnovano je 1860. godine, kada su hrvatski domoljubi prekinuli izvođenje gostujuće njemačke predstave. Godinu dana kasnije Hrvatski je sabor donio Zakon o kazalištu, kojim je ono proglašeno narodnom ustanovom najviše nacionalne kulturne važnosti. Prvi je kazališni ravnatelj bio Dimitrije Demeter, a nakon njega upravljanje hrvatskim nacionalnim kazalištem preuzima August Šenoa. Deset godina nakon osnutka kazališta osniva se stalna hrvatska Opera, čiji je utemeljitelj i prvi ravnatelj bio Ivan pl. Zajc. Zgrada u kojoj kazalište i danas djeluje izgrađena je 1895. godine. Do danas su u njoj djelovali i nastupali brojni hrvatski i strani umjetnici (Ogrizović 1910).

- ¹⁵ Društvo sv. Jeronima osnovano je 1868. godine na poticaj kardinala Jurja Haulika. Cilj je udruženja promicanje i širenje kršćanstva među hrvatskim pukom, tj. promicanje i širenje književnih, znanstvenih i prosvjetnih djela koja su prožeta kršćanskim duhom (Buturac 1969, Razum 2016).
- ¹⁶ Ivan Trnski bio je hrvatski književnik i prevoditelj. Pisao je pjesme i pripovijetke, prevodio je s engleskog, njemačkog, ruskog i češkog jezika, bavio se pitanjima jezika i metrike. Suvremenici su ga smatrali najvećim hrvatskim pjesnikom. Bio je prvi predsjednik Društva hrvatskih književnika. Objavljivao je u brojnim časopisima (Danica, Neven, Vijenac, Suvremenik).
- ¹⁷ Janko Barlè rođen je u Budanju, kraj Vipave, 1869. godine. Osnovnu je školu polazio u Sloveniji, a školovanje je završio u Hrvatskoj. Nakon studija bogoslovije zaređen je za svećenika. Kraće je vrijeme službovao kao kapelan u Garešnici i kao vjeroučitelj u zagrebačkom Zavodu za gluhoonijemu djecu. Nakon toga bio je aktuar, bilježnik, arhivar i ravnatelj nadbiskupske kancelarije, a obnašao je i druge dužnosti: bio je prebendar, nadbiskupov tajnik i kanonik. Bio je član mnogih društava, a postao je i dopisni član JAZU. Zanimao se za brojna područja ljudskoga djelovanja (povijest, književnost, likovne umjetnosti, glazba) te je svoje radove na različite teme objavljivao u Katoličkom listu, Obzoru, Prosvjeti, Viencu, Vjestniku Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskoga arhiva, Liječničkom vjesniku i dr. Priloge iz hrvatske glazbene prošlosti objavljivao je u hrvatskom glazbenom časopisu Sv. Cecilija. Umro je u Zagrebu 1941. godine (Dočkal 1941, Kolarić 1982, Riman 2011).
- ¹⁸ Pojam implicitnog čitatelja uvodi Wolfgang Iser u svojem djelu *Der implizite Leser* objavljenom 1972. kao rezultat interakcije između teksta i zbiljskog čitatelja. U kontekstu teorije recepcije, koja se razvila u okviru sveučilišta u njemačkom gradu Konstanzu, razradilo se učenje o načinu proučavanja književnosti u kojem je čitatelj u središtu zanimanja. Teoretičari recepcije (na čelu s Hansom Robertom Jaussom) razvili su filozofski utemeljeno proučavanje načina kako književnost prihvaćaju i shvaćaju čitatelji kojima je ona i namijenjena. Pri tome naglašavaju da je potrebno analizirati cijeli niz odnosa u kojima povijesno konkretni čitatelj razumijeva pojedino književno djelo. Svojim su radovima teoretičari recepcije kao programsko načelo iskazali interes za ulogu čitatelja kao dionika komunikacije koju književnost podrazumijeva, a obuhvaća autora, djelo i čitatelja (Solar 1997, Biti 2000).